

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการวิเคราะห์คุณค่ารายการครอบครัวเดียวกันในการส่งเสริมสถาบันครอบครัวนี้ ได้อาศัยหลักแนวคิด ทฤษฎี เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับสถาบันครอบครัวและครอบครัวศึกษา
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับสัมพันธภาพในครอบครัว
- 2.3 ทฤษฎีการอบรมบ่มเพาะ
- 2.4 แนวคิดการวิเคราะห์เนื้อหา
- 2.5 กลวิธีหยาบข้อเท็จจริง (Fact) มานำเสนอเชิงละคร (Drama)

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับสถาบันครอบครัวและครอบครัวศึกษา

ครอบครัว มีความหมายโดยทั่วๆ ไปเป็นที่เข้าใจนั้น ได้แก่

1. นัยทางชีววิทยา ครอบครัวจะหมายถึง กลุ่มคนที่มีความเกี่ยวพันทางสายโลหิต เช่น พ่อแม่ และลูกๆ ที่เกิดจากพ่อแม่เดียวกัน

2. นัยทางกฎหมาย ครอบครัวจะหมายถึง กลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กันโดยการจดทะเบียนสมรสรับเป็นบุตรบุญธรรมหรือรับรองให้มีสิทธิรับมรดกกันและกันตามกฎหมาย เป็นต้น

3. นัยทางเศรษฐกิจและสังคม ครอบครัวจะหมายถึง กลุ่มคนที่มีการใช้จ่ายร่วมกันจากเงินงบประมาณเดียวกัน มีความผูกพันจากการอาศัยอยู่ร่วมกัน ครอบครัวนี้จึงรวมผู้ที่อยู่อาศัยที่ไม่ใช่ญาติได้ด้วย

ครอบครัว ความหมายตามพจนานุกรมหมายถึง ผู้ร่วมครัวเรือนได้แก่ สามีภรรยาและบุตร (พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2538) นอกจากนี้นักสังคมวิทยา นักจิตวิทยาต่างก็ให้ความหมายของครอบครัวในลักษณะที่แตกต่างกัน ในความหมายทางสังคมวิทยาครอบครัวคือรูปแบบของการที่บุคคล 2 คน หรือกลุ่มบุคคลสร้างแบบ (Pattern) หรือโครงสร้าง (Structure) ของการอยู่ร่วมกัน ส่วนในความหมายของนักจิตวิทยาครอบครัว คือ สถาบันทางสังคมแห่งแรกที่มนุษย์สร้างขึ้นจากความสัมพันธ์ที่มีต่อกันเพื่อเป็นตัวแทนของสถาบันสังคมภายนอกที่จะปลูกฝังความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติกับสมาชิกของสังคมที่มีชีวิตอุบัติขึ้นในครอบครัวซึ่งอาจกล่าวในอีกนัยหนึ่งว่าครอบครัว คือ กลุ่มคนที่มีความเกี่ยวพันกันทางสายโลหิตและทางกฎหมายที่อยู่ร่วมกันในบ้านเดียวกันและปฏิสัมพันธ์กัน มีการให้ความรักและความเอาใจใส่ต่อกัน มีความปรารถนาดีต่อกันซึ่งความสัมพันธ์นั้นอาจแน่นแฟ้นมั่นคง หรือสั่นคลอนหรือร้าวรานแต่ยังไม่ถึงกับแตกแยกนับเป็นครอบครัวอยู่ (สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2542) นอกจากนี้ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ผูกพันและใช้ชีวิตร่วมกัน ทำหน้าที่เป็นสถาบันหลัก ฐานรากสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิต ครอบครัวมีหลากหลายรูปแบบและหลายลักษณะนอกเหนือจากครอบครัวที่ครบถ้วนบิดา มารดา และบุตร (นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบสถาบันครอบครัว, 2547-2556)

ในสภาพเศรษฐกิจและสังคมทุกวันนี้ การที่จะทำให้ครอบครัวมีความมั่นคง และความสัมพันธ์เป็นไปด้วยดีนั้นจะต้องมีความเข้าใจเรื่องคุณภาพชีวิตด้วย จากการศึกษาของ (อัจฉรา นวจินดา, 2532) กล่าวถึงคุณภาพชีวิตว่าคุณภาพชีวิตของบุคคล คือ ความพึงพอใจของบุคคลที่เกิดจากการได้รับการตอบสนองสิ่งที่ต้องการทั้งด้านร่างกายและจิตใจ และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสภาพแวดล้อมด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างเพียงพอ ให้เกิดความสุขกายและสุขภาพจิตใจที่ดี

ดังนั้น ครอบครัวมีหน้าที่ในการที่จะสนองความต้องการของบุคคลทั้งด้านร่างกายและจิตใจ จนก่อให้เกิดความสุขความพึงพอใจอันเนื่องมาจากการมีสุขภาพกายและใจดีตลอดจนมีวิถีชีวิตที่อำนวยความสะดวกให้แก่สภาพแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจและสังคมนั้น อันจะทำให้ครอบครัวเป็นแหล่งพื้นฐานในการสร้างคุณภาพชีวิตของบุคคลอย่างแท้จริง บุคคลจะมีคุณภาพชีวิตระดับต่างๆ กันตามระดับการได้รับสิ่งที่ต้องการตามหน้าที่ครอบครัว ดังนี้

1.หน้าที่ทางชีววิทยา ครอบครัวเป็นแหล่งสืบทอดเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ซึ่งหน้าที่นี้ไม่มีสถาบันใดทดแทนได้ และกระบวนการตอบสนองนี้ของครอบครัวเป็นไปโดยธรรมชาติ นอกเหนือจากความต้องการด้านกายภาพของมนุษย์ด้านอื่นๆ เช่น อาหาร อากาศหายใจ ที่อยู่ อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค นอกจากนี้ยังมีการสนองความต้องการบุคคลด้านอื่นๆ อีก กล่าวคือ การแต่งงานมีครอบครัวมีความหมายถึงการที่บุคคล 2 คนต่างเห็นคุณค่าซึ่งกันและกัน และยินยอมพร้อมใจที่จะร่วมทุกข์ร่วมสุขช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความปรารถนาที่จะให้กำเนิดและสร้างสรรคสิ่งที่ดีงามและความเจริญก้าวหน้าให้แก่คู่ครองและบุตรตลอดจนสมาชิกในครอบครัวด้วยกัน

2.หน้าที่การให้ความปลอดภัย หน้าที่นี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของครอบครัวเนื่องจากหน้าที่นี้ทำให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ที่ครอบครัวจะทำให้เกิด “บ้าน” กล่าวคือเมื่อบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมาอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวเดียวกัน กิจกรรมที่จะต้องรับผิดชอบหรือแบ่งกันรับผิดชอบคือ การจัดหาที่อยู่อาศัยที่ปลอดภัยต่อการมีชีวิตอยู่ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ การจัดหาเครื่องนุ่งห่มที่เหมาะสม การจัดการเรื่องอาหารที่เหมาะสมกับสุขภาพของบุคคลแต่ละวัย และตามฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัว และหากมีสมาชิกใหม่ปฏิสนธิขึ้นมา สมาชิกนั้นจะต้องได้รับการดูแลให้ปลอดภัยนับตั้งแต่ยังอยู่ในครรภ์มารดา บิดามารดาจะกำหนดกิจกรรมและปัจจัยต่างๆ ที่จะสร้างครอบครัวให้เป็นบ้าน มีการระแวงระวังให้สมาชิกในครอบครัวได้รับสิ่งที่ต้องการทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งจะทำให้สมาชิกได้รับการตอบสนองต่อความรู้สึกปลอดภัย มั่นคง การได้รับความรัก การรู้สึกว่าคุณเป็นที่ต้องการ เป็นที่ยอมรับนับถือของบุคคลอื่นในครอบครัว

3.หน้าที่การให้ความรัก ความรักที่ลูกได้รับจากพ่อแม่ พ่อแม่ได้รับจากลูก พี่น้องและสมาชิกมีความรักและห่วงใยซึ่งกันและกัน สิ่งเหล่านี้จะเป็นปัจจัยเชื่อมโยงสมาชิกทุกคนในครอบครัวให้รักใคร่ผูกพัน และมีจิตใจที่จะปกป้องภัยอันตรายหรือสิ่งที่จะกระทบกระเทือนต่อสวัสดิภาพทั้งทางร่างกายและทางใจ ซึ่งจะทำให้มีผลต่อการก่อให้เกิดความสุข ความพึงพอใจภายในครอบครัว

4.หน้าที่การกำหนดสถานภาพให้กับสมาชิกในครอบครัว ครอบครัวที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมแตกต่างกัน จะมีกิจกรรมหรือบทบาทครอบครัวต่างกันด้วยเนื่องจากสถานภาพมีความหมายถึง การเปรียบเทียบตำแหน่งของบุคคลตามโครงสร้างของสังคมบุคคลใด

มีตำแหน่งสูงก็มักจะมีอำนาจสูงกว่าผู้อื่น ดังนั้นบุคคลที่เกิดมาในครอบครัวที่มีสถานภาพที่แตกต่างกันจะมีกิจกรรมและหน้าที่ที่แตกต่างกันด้วย

5.หน้าที่ทางเศรษฐกิจ หน้าที่นี้เป็นอีกหน้าที่ที่มีความสำคัญของครอบครัวบุคคลในครอบครัวอยู่ในวัยทำงานจะต้องมีหน้าที่นี้เนื่องจาก ปัจจัยทางเศรษฐกิจไม่ว่าจะอยู่ในรูปของตัวเงินหรือสิ่งของเป็นปัจจัยที่จะสนองความต้องการของบุคคล ทั้งนี้สำหรับแลกเปลี่ยนหรือให้ได้มาซึ่งอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และเพื่อความต้องการมั่นคงทางจิตใจ ความรู้สึกกว่ามีคนที่รัก ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้สมาชิกครอบครัวจะต้องเป็นผู้สนองตอบนั่นเอง

6.หน้าที่การให้ความรู้และการศึกษา โรงเรียนแห่งแรกของมนุษย์คือครอบครัว พ่อแม่จะเป็นครูคนแรกของลูก การติดตามสังเกตพฤติกรรมของลูก การพยายามรับรู้ความต้องการของลูก โดยผ่านสื่อ การร้องไห้ การส่งภาษาของทารก การพยายามหัดให้ลูกพูด หัดให้ลูกคลาน ยืน เดิน ให้อ่านหนังสือนิทานเรื่องต่างๆ การอบรมจริยา คุณธรรมและความประพฤติต่างๆ ตลอดจนการจัดการให้ลูกได้ศึกษาในระบบโรงเรียนตามฐานะและค่านิยมของครอบครัวถือว่าเป็นการปูพื้นฐานการดำรงชีวิตให้แก่สมาชิกในครอบครัว ซึ่งจะเป็นปัจจัยที่ทำให้สมาชิกในครอบครัวได้มีโอกาสพัฒนาบุคลิกภาพและค่านิยมที่จะสนองตอบต่อความต้องการของตนเองได้อย่างมีความสุข พึงพอใจและมีสุขภาพกายและจิตใจที่ดี

7.หน้าที่ทางศาสนา การที่ทุกครอบครัวจะต้องมีศาสนาหรือสิ่งที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจอื่นๆ โดยทั่วไปแล้วศาสนาคือสิ่งที่เป็นนามธรรม หลักของศาสนาอาจแตกต่างกันในวิธีการปฏิบัติ แต่หลักที่น่าจะเหมือนกันทุกศาสนาก็คือ การสอนให้สมาชิกของศาสนาทำความดีไม่เบียดเบียนกัน และผลของการอยู่ในกรอบศาสนา จะทำให้บุคคลมีหลักในการดำเนินชีวิตที่ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่บุคคลอื่น อันมีผลทำให้บุคคลนั้นมีความสุข ความพอใจและมีสุขภาพจิตที่ดีเป็นสมาชิกของครอบครัวที่มีคุณภาพ

8.หน้าที่ทางสันทนาการ ในการดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคลนั้น ไม่ว่าจะอยู่ในวัยใดก็ตามมักจะเกิดความเครียดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งเสมอ ความต้องการตามธรรมชาติของมนุษย์ประการหนึ่งคือ การผ่อนคลายความเครียดในรูปของสันทนาการซึ่งทำได้หลายรูปแบบตามความรู้ เพศ วัย ฐานะ ค่านิยม เป็นต้น เช่น อ่านหนังสือ ฟังเพลง เล่นกีฬา ทัศนศึกษา สันทนาการ ธรรม ฯลฯ การที่บุคคลมีสันทนาการเพื่อผ่อนคลายความเครียดเป็นประจำจะทำให้บุคคลมีสุขภาพจิตที่ดี มองโลกในแง่ดี มีเพื่อน อันก่อให้เกิดความแข็งแรงทางด้านร่างกายและจิตใจ มี

ความมั่นคงและอบอุ่นในจิตใจ มีเพื่อนซึ่งทำให้รู้สึกว่าตนเป็นที่รักของเพื่อนฝูง มีสภาพแวดล้อมที่นำความสุขความพอใจมาสู่บุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของครอบครัว

ความสนใจเรื่องสื่อกับครอบครัว ครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมและเป็นสถาบันที่คนทุกคนต้องมีประสบการณ์ด้วยไม่ว่าจะในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ครอบครัวมีผลทั้งต่อการหล่อหลอมบุคลิกภาพบุคคล และยังเป็นหนทางนำพาบุคคลให้เดินทางเข้าสู่สังคมกว้าง ในแวดวงวิชาการมีข้อสังเกตว่าในโลกตะวันตกความสนใจในเรื่องครอบครัว เริ่มมีมากขึ้นตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 และยังคงสืบทอดต่อเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบัน การศึกษาครอบครัวนั้นกระทำในหลายมิติ ทั้งด้านจิตวิทยา สังคมวิทยา มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ ฯลฯ แต่ทว่าในท่ามกลางความหลากหลายเหล่านี้มีงานวิจัย งานศึกษาในเรื่องครอบครัวน้อยชิ้นมากที่จะผนวกเอาเรื่องการใช้สื่อเข้าไปด้วย (กาญจนา แก้วเทพ, 2549)

แนวคิดครอบครัวศึกษา

1. ลักษณะทางวัฒนธรรมของสถาบันครอบครัว ครอบครัวเป็นหน่วยทางวัฒนธรรมหน่วยแรกของมนุษย์ เมื่อกล่าวว่าครอบครัวเป็นหน่วยทางสังคม (Cultural Unit) นั้น หมายความว่าสิ่งที่มีอยู่หรือเป็นไปตามธรรมชาติ (Natural) หากแต่ถูกประกอบสร้าง (Construct) ตามประวัติศาสตร์ในแต่ละท้องถิ่น แต่ละกาลเวลา แม้ว่าโฉมหน้าของครอบครัวจะแปรเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรม แต่จากประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ มนุษย์เราก็ต้องมีประสบการณ์กับครอบครัวแบบใดแบบหนึ่งอยู่เสมอ ทั้งนี้เนื่องมาจากข้อเท็จจริงทางกายภาพที่ว่า มนุษย์มีช่วงเวลาเป็นตัวอ่อนที่พึ่งตัวเองไม่ได้ เป็นระยะเวลายาวนานเมื่อเทียบกับสัตว์โลกชนิดอื่น ดังนั้นจึงต้องพึ่งพาอาศัยสถาบันครอบครัวช่วยเหลือในช่วงเริ่มแรกเพื่อเอาชีวิตรอด

2. ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคม (Social Institution) ซึ่งหมายความว่าครอบครัวได้ถูกกำหนดให้มีหน้าที่หลายๆ ประการต่อปัจเจกบุคคล ต่อสถาบันสังคมอื่นๆ และต่อสังคมใหญ่ หน้าที่นี้อาจจะแปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เช่นในอดีตครอบครัวเคยทำหน้าที่เป็นหน่วยการผลิตและหน่วยบริโภค แต่ทว่าปัจจุบัน หน้าที่การผลิตได้ถูกแยกออกไปจากครอบครัว ยังคงเหลือแต่หน้าที่ทางการบริโภค อย่างไรก็ตามท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ดังกล่าว นั้น ก็มีหน้าที่พื้นฐานอยู่ 2-3 ประการที่ยังคงยืนพื้นอย่างต่อเนื่องคือ หน้าที่การให้ความอบอุ่นทางจิตใจและการพึ่งพิงทางอารมณ์ต่อสมาชิก หน้าที่การอบรมบ่มเพาะและเตรียมบุคคลให้เข้าสู่วัฒนธรรมใหญ่ หน้าที่การเลี้ยงดูในช่วงเยาว์วัย เป็นต้น

ขานาญ นิศารัตน์ (2533:17-18) ได้ให้แนวคิดในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว โดยเน้นการส่งเสริมสุขภาพจิตในครอบครัวด้วยการทำให้บ้านเป็นวิมานของเรา ซึ่งลักษณะของบ้านและครอบครัวที่ดีพอสรุปได้ดังนี้

1. หัวหน้าครอบครัวจะต้องมีความสามัคคีปรองดองกัน โดยเฉพาะบิดามารดาหากมีการปรับตัวที่ดียอมเป็นตัวอย่างในการปรับตัวสำหรับเด็ก ถ้าบิดามารดาไม่รู้จักรับตัวเข้าหากัน และมีข้อขัดแย้งกันเสมอโดยไม่มีเหตุผล ย่อมสร้างนิสัยให้เด็กคล้อยตามไปด้วย เด็กอาจจะมีอารมณ์ขุ่นมัว เศร้าหมอง ขาดเหตุผล เข้ากับคนอื่นได้ยาก

2. สร้างบรรยากาศในบ้านให้มีบรรยากาศแห่งความรัก ความเป็นมิตร ความปรารถนาดีต่อกัน มีความสนิทสนมเป็นกันเอง สอดคล้องเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ทำให้เกิดบรรยากาศที่อบอุ่นปลอดภัย มีความมั่นคงทางจิตใจ มีความเมตตาโอบอ้อมอารี

3. สร้างบรรยากาศในบ้านให้มีความสามัคคี ปราศจากความขัดแย้ง เป็นประชาธิปไตย ในแต่ละครอบครัวมีสมาชิกหลายคน แต่ละคนย่อมมีความคิดเห็นแตกต่างกันเป็นธรรมดา ครอบครัวที่ดียอมสามารถปรองดองกันโดยใช้หลักเหตุผลและหลักธรรม รับฟังความคิดเห็นของทุกคนในครอบครัว บิดามารดาควรให้สิทธิแก่เด็กภายในขอบเขตที่เหมาะสม รู้จักเคารพสิทธิส่วนบุคคล

4. สอนให้มีระเบียบวินัยที่มั่นคงและสม่ำเสมอ การปลูกฝังลักษณะนิสัยให้แก่เด็กควรประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ

4.1 เหมาะสมกับวัยและความสามารถของเด็ก ไม่ควรเคี่ยวเข็ญเด็กในเรื่องใดเรื่องหนึ่งมากเกินไป หรือเรียกร้องในสิ่งที่เด็กยังไม่มีความสามารถที่จะกระทำได้

4.2 บิดามารดาและผู้ใหญ่ที่มีส่วนในการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานควรมีความเป็นคล้ายๆ กัน ไม่ใช่อีกคนหนึ่งห้ามอีกคนหนึ่งอนุญาต การขัดแย้งกันในเรื่องการอบรมเด็กและเยาวชนจะทำให้เด็กสับสน บางครั้งจะเลือกเชื่อฟังผู้ใหญ่ที่เข้าข้างตน ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีจึงอาจเกิดขึ้นได้ยาก

4.3 การอบรมควรจะมีสม่ำเสมอ ผู้ใหญ่ไม่ควรใช้อารมณ์หรืออำนาจบังคับ แต่ควรชี้แจงเหตุผลให้เด็กเข้าใจว่าพฤติกรรมใดควรละเว้น เพราะอะไร การอบรมควรมุ่งให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง

นอกจากนี้ ทฤษฎีทางจิตวิทยายังได้กล่าวถึงอิทธิพลของครอบครัวหรือพ่อแม่ว่า มีผลต่อพฤติกรรมของเด็ก โดยแสดงให้เห็น 4 ลักษณะด้วยกัน ลักษณะหนึ่งก็คือ การทำตัวให้เป็นแบบอย่าง (Modeling) จากการอบรมสั่งสอน (Instruction) ของพ่อแม่หรือผู้ปกครองที่มีต่อเด็ก (Irving L, Janis, 1969)

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัวที่กล่าวมา ในการวิจัยครั้งนี้จะใช้เพื่อชี้ให้เห็นว่าหน่วยที่เล็กที่สุดในสังคมอย่างสถาบันครอบครัวเป็นศูนย์รวมความผูกพันที่เต็มไปด้วยความรัก และความเข้าใจโดยไม่หวังผลตอบแทน จึงถือว่าครอบครัวเป็นศูนย์กลางของสถาบันต่างๆ ที่มีส่วนในการสร้างความมั่นคง เพื่อพัฒนาคนและประเทศชาติให้มีความสมบูรณ์และมีความเจริญต่อไป

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับสัมพันธภาพในครอบครัว

นิตยา ศษภักดี (2545) ได้อธิบายเรื่องสัมพันธภาพในครอบครัวว่าหมายถึงการเกี่ยวของปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวที่เพิ่มความผูกพัน เคารพรัก และเอื้ออาทรต่อกันซึ่งประเมินได้จากพฤติกรรม การสื่อความหมาย มีส่วนร่วมปรึกษาหารือ ตัดสินใจ และทำกิจกรรมในบรรยากาศที่สงบสุข

เล็ก สมบัติ (2549) สรุปว่าสัมพันธภาพในครอบครัว หมายถึง ความรัก ความเข้าใจ ความผูกพัน ฯลฯ ซึ่งเป็นอารมณ์และความรู้สึกต่างๆ ที่สมาชิกในครอบครัวมีให้ต่อกันความแน่นแฟ้นของระบบครอบครัวก่อให้เกิดเกื้อกูลและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกอาจกล่าวได้ว่าเป็นการร่วมทุกข์และร่วมสุข

ศิริกุล อิศรานุรักษ์ และคณะ (2546) ได้นิยามความหมายของ สัมพันธภาพในครอบครัวว่าหมายถึงความสัมพันธ์ ความใกล้ชิดคุ้นเคยกันตามบทบาทที่คนเรามีต่อสมาชิกในครอบครัว ถ้าความสัมพันธ์เป็นไปในลักษณะปรองดองรักใคร่กลมเกลียวกัน ถือว่าสัมพันธภาพที่ดี แต่ถ้าเป็นความขัดแย้งหรือรู้สึกไม่ดีต่อกันถือว่าเป็นสัมพันธภาพที่ไม่ดี

ศรีทัตติม พานิชพันธ์ (2527) ได้กล่าวถึง สัมพันธภาพในครอบครัวว่า เป็นความผูกพันรักใคร่ ความใกล้ชิดคุ้นเคยสนิทสนมกันระหว่างบิดามารดาและบุตร รวมถึงตลอดถึงเครือญาติและบุคคลอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนนั้นๆ ด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวเป็นเรื่องที่

สามารถก่อให้เกิดผลดี หรืออาจก่อให้เกิดปัญหา และมีมูลเหตุแห่งปัญหานานาประการถ้าระบบการปกครองของหัวหน้าครอบครัวไม่รัดกุม

สรุปได้ว่าสัมพันธภาพในครอบครัว หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวญาติพี่น้องหรือบุคคลอื่นๆ ที่อาศัยรวมอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน โดยมีการปฏิสัมพันธ์ การพูดคุย การแสดงออกซึ่งความรักและทำกิจกรรมอื่นๆ ร่วมกัน ซึ่งมีทั้งสัมพันธภาพที่ดีและไม่ดี

ลักษณะของสัมพันธภาพในครอบครัว

สัมพันธภาพในครอบครัวมีหลายลักษณะ คือ สัมพันธภาพระหว่างสามีภรรยา ระหว่างพ่อแม่และลูก ระหว่างพี่น้อง หรือระหว่างสมาชิกในครอบครัว โดยสัมพันธภาพที่ดีของครอบครัวจะเกิดขึ้นได้จากปัจจัยพื้นฐาน ดังนี้ (ศิริกุล อิศรานวัชร 2542)

- 1.ชื่นชมคุณค่าของคนในครอบครัว
- 2.มีเวลาอยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน
- 3.มีพันธะต่อความสุขและสวัสดิภาพของคนในครอบครัวร่วมกัน
- 4.มีการติดต่อสื่อสารกันอย่างดี
- 5.มีศรัทธาต่อศาสนา จะช่วยให้มีสติ อดทน ให้อภัย ระวังความโกรธ และช่วยเหลือสังคม
- 6.มีสมรรถนะในการจัดการกับวิกฤตการณ์ของครอบครัวได้ดี

ส่วนสัมพันธภาพในครอบครัวที่ไม่ดี จะส่งผลกระทบในเชิงลบต่อสมาชิกทุกคน ดังนี้

- 1.ขาดความสุขในครอบครัว ไม่มีความปรองดอง ขาดความเป็นมิตร ทำให้เกิดความห่างเหินนำไปสู่ความแตกแยกในครอบครัว
- 2.มีผลเสียต่อบุคลิกภาพและสุขภาพของสมาชิกในครอบครัว ทั้งด้านกายและจิต เกิดความรุนแรงในครอบครัว และการกระทำทารุณกรรมต่อผู้หญิงและเด็ก
- 3.สมาชิกในครอบครัวมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน เช่น เที่ยวเตร่ ติดสารเสพติด และเล่นการพนัน เป็นต้น

การสร้างสัมพันธภาพและบรรยากาศที่อบอุ่นในครอบครัว

ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ โรงพยาบาลรามาริบัติ มหาวิทยาลัยมหิดล (<http://www.si.mahidol.ac.th/sidotor/epl/article/detail.asp?id=280>) ได้กล่าวถึงหลักการสร้างสัมพันธภาพในครอบครัว ดังนี้

1. ปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน มี 3 ปัจจัยใหญ่ คือ

- การชมเชย หรือ ชื่นชมที่เหมาะสม
- การตีเพื่อก่อ
- การแก้ไขความขัดแย้งในเชิงสร้างสรรค์

2. หลักในการสร้างสัมพันธภาพกับบุคคลในครอบครัวและผู้อื่น

- ฝึกนิสัยตนเองให้มีคุณลักษณะที่ดีงาม ไม่เป็นที่น่ารังเกียจ เช่น ซื่อตรงต่อเวลา ทำตามทีพูด ไม่หยิบบีบของผู้อื่นหากไม่จำเป็น ชมผู้อื่นด้วยความจริงใจ การมีน้ำใจ เสียสละต่อผู้อื่น ไม่นินทาว่าร้ายผู้อื่น และรู้จักกาลเทศะ

- การฝึกเสริมสร้างบุคลิกภาพของตนเอง การเสริมสร้างบุคลิกภาพของตนเองให้เป็นผู้ที่มีบุคลิกสง่างาม ในอิริยาบถทั้งการนั่ง การยืน การเดินให้เหมาะสม

3. วิธีการสร้างสัมพันธภาพกับบุคคลในครอบครัวและผู้อื่น การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น การสร้างสัมพันธภาพนับว่าเป็นสิ่งสำคัญ ควรรู้จักสร้างสัมพันธภาพเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ดังนี้

- สัมพันธภาพระหว่างสามีและภรรยา กล่าวคือ สิ่งที่มีพึงปฏิบัติต่อภรรยาตนเองเพื่อสัมพันธภาพ ดังนี้ เป็นหัวหน้าครอบครัว ให้เกียรติ ยกย่องภรรยา แสดงความห่วงใย ถนอมน้ำใจ ไม่เอาเปรียบ และดูแลเมื่อยามเจ็บป่วย ส่วนจุดเริ่มต้นของสัมพันธภาพที่ดีของภรรยาที่พึงปฏิบัติต่อสามี เช่น การซื่อสัตย์ ยิ้มแย้มแจ่มใส รักษาทรัพย์สินสมบัติของสามีเคารพและเกื้อกูลครอบครัวสามีตามสมควรแก่ฐานะ และควรดูแลให้กำลังใจเมื่อเจ็บป่วย

- สัมพันธภาพกับผู้อื่น เช่น การให้เกียรติ ยกย่อง ไม่ทะเลาะวิวาทหากมีเรื่องขัดแย้งต้องรีบพุดคุย ช่วยเหลือตามสมควรแก่ฐานะตนเอง เป็นต้น

ดร.สายสุรี จุติกุล (อ่างในศิริกุล อิศรานุรักษ์,2542) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านครอบครัว สตรี เด็ก และเยาวชนได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ความสุขในครอบครัวเกิดขึ้นได้จากการสร้างความรักความอบอุ่นหรือสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว โดย

- 1.เอาใจใส่ดูแล และเอื้ออาทรกัน
- 2.รู้จักคนที่เรารัก
- 3.เคารพกันและกัน
- 4.มีความรับผิดชอบ
- 5.มีความวางใจกันและกัน
- 6.ให้กำลังใจกันและกัน
- 7.ให้อภัยกันและกัน
- 8.รู้จักสื่อสารในครอบครัว
- 9.ใช้เวลาด้วยกันอย่างมีคุณค่าและมีคุณภาพ
- 10.ปรับตัวตามภาวะที่เปลี่ยนแปลงของบุคคลในครอบครัว
- 11.รู้จักภาระหน้าที่ในครอบครัว ช่วยเหลือกันและกัน
- 12.มีความใกล้ชิดทางสัมผัส

องค์ประกอบตัวชี้วัดสัมพันธภาพในครอบครัว

กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม (2539) ได้สร้างคุณลักษณะของ “ครอบครัวผาสุก” ประกอบด้วย 4 หมวด 20 ตัวชี้วัด โดยที่หมวดที่ 2 ครัวเรือนที่มีสัมพันธภาพที่อบอุ่น มี 3 ตัวชี้วัด คือ

- 1.เด็กในครัวเรือนไม่เคยหนีออกจากบ้าน
- 2.ผู้สูงอายุได้รับการดูแลเอาใจใส่
- 3.สมาชิกในครัวเรือนปฏิบัติต่อกันด้วยความรัก และปรับทุกข์เฉลี่ยสุขกันอย่างมีเหตุผล

นิตยา ศษภักดี (2545) ได้จัดทำตัวชี้วัดและเกณฑ์ประเมิน “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข” จำนวน 22 ตัวชี้วัด โดยองค์ประกอบที่ 3 สัมพันธภาพในครอบครัว ประกอบด้วย 4 ตัวชี้วัด ดังนี้

- 1.ครอบครัวที่สมาชิกมีการแสดงออกถึงความรัก เคารพนับถือซึ่งกันและกันและเอื้ออาทรต่อกัน
- 2.ครอบครัวที่สมาชิกมีโอกาสอยู่พร้อมหน้ากัน และทำกิจกรรมที่สร้างสรรค์ร่วมกันเป็นประจำ
- 3.ครอบครัวที่สมาชิกมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือและตัดสินใจในเรื่องสำคัญต่างๆ ของครอบครัวร่วมกัน
- 4.ครอบครัวที่อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

บังอร เทพเทียน และคณะ (2550) ได้นิยามองค์ประกอบตามตัวชี้วัดของครอบครัวเข้มแข็ง ซึ่งพัฒนามาจากคณะทำงานมาตรการสถาบันครอบครัวเข้มแข็ง จำนวน 5 องค์ประกอบ โดยองค์ประกอบที่ 1 ด้านสัมพันธภาพ ประกอบด้วย 3 ตัวชี้วัด ดังนี้

- 1.การร่วมกิจกรรม
- 2.การสื่อสารในครอบครัว
- 3.การเอื้ออาทรต่อกัน

สำหรับตัวชีวิต “ครอบครัวอบอุ่น” มาจากผลการสำรวจความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ.) โดยให้ครอบครัวเฉพาะในเขตชนบทประเมินตนเองว่า ครอบครัวของตนมีความอบอุ่นฝ่ายเกณฑ์อันได้แก่ (นิตยา คชภักดี:2545)

- 1.คนในครัวเรือนมีโอกาสอยู่พร้อมหน้ากัน
- 2.คนในครัวเรือนมีความเคารพนับถือซึ่งกันและกัน
- 3.คนในครัวเรือนมีการปรึกษาหารือเพื่อแก้ไขปัญหาในครอบครัว
- 4.คนในครัวเรือนไม่เคยหนีออกจากบ้าน
- 5.กรณีที่อยู่คนเดียวถ้าดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขถือว่าเป็นครอบครัวอบอุ่น โดยดัชนียังมีค่าเข้าใกล้ 100 แสดงว่า ยังมีอัตราส่วนครอบครัวอบอุ่นสูง

2.3 ทฤษฎีการอบรมบ่มเพาะ

Gerbner มีวิธีคิดที่คล้ายกับ M.McLuhan ที่ว่าในยุคปัจจุบันนี้โทรทัศน์เป็นพลังสำคัญในการหล่อหลอมใจมโนทัศน์ของวัฒนธรรมของสังคม แต่ทว่าความแตกต่างก็อยู่ที่ว่า M.McLuhan คิดว่าลักษณะของตัวสื่อของโทรทัศน์ (Medium) คือคำอธิบาย แต่ Gerbner กลับคิดว่า สาเหตุสำคัญอยู่ที่ตัวเนื้อหาสารมากกว่า (Message) เขาอธิบายว่าเนื้อหาสารของโทรทัศน์เป็นตัวสร้างโลกสิ่งแวดล้อมทางสัญลักษณ์ แล้วค่อยๆ แพร่ซึมเข้าไปในตัวคนเราวันละเล็กละน้อย แต่ต่อเนื่องทุกๆ วัน เป็นกระบวนการอบรมบ่มเพาะ โทรทัศน์เล่าเรื่องราวต่างๆ อย่างมากในท้ายที่สุด สังคมของเราก็เป็นอย่างที่โทรทัศน์เล่า สำนักการอบรมบ่มเพาะจากสื่อ นอกเหนือจากการปฏิบัติการในชีวิตจริงแล้ว (real social practice) สถาบันสื่อมวลชนโดยเฉพาะโทรทัศน์มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการอบรมบ่มเพาะวัฒนธรรมให้ยาวนานสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังรุ่นต่อไป

แนวคิดหลักของสำนักการอบรมบ่มเพาะจากสื่อมีความเห็นว่าอิทธิพลของโทรทัศน์ที่มีต่อบุคคลนั้นเป็นไปในลักษณะของการค่อยๆ อบรมบ่มเพาะ ใช้เวลาสั่งสมยาวนานแบบกระบวนการปลูกฝังของสถาบันอื่นๆ กระบวนการอบรมบ่มเพาะเกิดขึ้นได้อย่างไรนั้น ในกรณีสื่อโทรทัศน์เนื่องจากกระบวนการนี้เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ชม (Audience) กับเนื้อหาโทรทัศน์ตามหลักของ

กระบวนการสร้างความเป็นจริงทางสังคม สำหรับรายละเอียดของการวิเคราะห์นั้นแบ่งได้เป็น 3 มิติ คือ

- การวิเคราะห์เนื้อหาในโทรทัศน์ (Content Analysis / Message-System Analysis)
- การวิเคราะห์สถานการณ์ที่เป็นจริง (Survey Social Reality Index)
- การวิเคราะห์ผู้รับสาร (Audience Survey)

สำหรับการวิเคราะห์เนื้อหาในโทรทัศน์ (Content Analysis / Message-System Analysis) นับว่าเป็นจุดเด่นที่สุดของสำนักการอบรมเพาะจากสื่อที่ได้พัฒนาเกณฑ์ในการวิเคราะห์เนื้อหาในโทรทัศน์ออกมาอย่างละเอียด Gerbner (1978) กล่าวถึงความสำคัญของการวิเคราะห์เนื้อหาว่า เราจำเป็นต้องรู้ก่อนว่าการอบรมเพาะแบบส่วนรวมเกี่ยวกับการดำรงอยู่ (Existence) การจัดลำดับความสำคัญ (Priority) ค่านิยม (Value) และระบบความสัมพันธ์ (Relationship) ที่บรรจุอยู่ในระบบเนื้อหาข่าวสาร ความรู้สาธารณะ (Public message system) นั้นเป็นอย่างไร ก่อนที่จะก้าวไปถึงขั้นว่าประชาชนรับรู้เนื้อหาข่าวสารนั้นอย่างไร

ทฤษฎีการอบรมเพาะจากสื่อจะให้ความสนใจกับสิ่งที่ฝังอยู่ในสื่อในที่ผู้คนจะสัมผัสได้ และได้สร้างเกณฑ์ใหม่มาวัดคุณลักษณะที่ฝังอยู่ในเนื้อหาข่าวสารทุกประเภท 4 เกณฑ์ด้วยกันคือ

1. What is : มีอะไรปรากฏอยู่บ้างในเนื้อหาสาระ
2. What is important : อะไรที่ถูกบอกว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ
3. What is right : อะไรที่สังคมบอกว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง และอะไรที่ผิดด้วย
4. What is related to what : อะไรที่สังคมอธิบายว่ามีความเกี่ยวพันกัน

ในส่วนที่เกี่ยวกับเนื้อหาของโทรทัศน์นั้น สำนักการอบรมเพาะจากสื่อเสนอว่าในเนื้อหาสื่อได้สร้าง "โลก" ของตัวเองขึ้นมา โดยมีกาลเวลา พื้นที่ มีตัวบุคคล มีวิธีการดำเนินเรื่องราวที่เป็นไปตามเป้าหมายของสถาบันผู้ผลิตสาร ขอบเขตเนื้อหาเหล่านี้ครอบคลุมทุกมิติของชีวิต นับตั้งแต่เรื่องเพศ มิตรภาพ การทำงาน ฯลฯ ในขณะที่เบื้องหน้าของเนื้อหาคือเรื่องราว เบื้องหลังของเนื้อหาคือภาพตัวแทนแห่งชีวิตที่สังคมมีร่วมกัน (Shared representation of life) Gerbner จึงระบุว่า

- ข่าวสารในโทรทัศน์ ไม่เพียงแต่ให้ข้อมูลเท่านั้น (Information) แต่ทว่าได้ก่อรูปของภาพลักษณ์ต่างๆ ร่วมกัน (Form common image)

- ข่าวสารในโทรทัศน์ ไม่เพียงแต่ให้ความบันเทิงเท่านั้น (Entertainment) แต่ทว่ายังสร้างความเป็นสาธารณะ (Public)

- ข่าวสารในโทรทัศน์ ไม่เพียงแต่ให้ความรู้สึกพอใจ/ไม่พอใจเท่านั้น หากทว่ายังบั่นรูด่างของทัศนคติ/รสนิยม/และการกระทำของบุคคลด้วย (ศาสตร์แห่งสื่อวัฒนธรรมศึกษา: กาญจนา ,2549)

การอบรมบ่มเพาะ (Cultivation) คำนี้มาจากแนวคิดการศึกษาผลกระทบของสื่อ (Media Effect) โดยมีแนวคิดมองว่าการเกิดขึ้นของมวลชน แนวปฏิบัติของคนส่วนใหญ่มาจากวิธีการสร้างสรรค์ร่วมกัน มุมมองมาแลกเปลี่ยนกัน สื่อมวลชนทำหน้าที่ส่งสาร กระจายสารสู่มวลชน เผยแพร่ อบรมต่อสังคม โลก Gerbner กล่าวว่าสื่อโทรทัศน์มีคุณลักษณะเฉพาะตัวที่เด่นชัดมาก มีการแผ่ภาพที่คงเส้นคงวา มาเป็นประจำ สม่ำเสมอ และมีพลังอำนาจ ฉะนั้น ถือได้ว่าสื่อเป็นผู้หล่อหลอมสังคมให้ออกมาอย่างไร (Mass Communication Theory: Denis Mcquail)

2.4 แนวคิดการวิเคราะห์เนื้อหา

สัญญาณหรือตัวบ่งชี้ที่สามารถแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนที่สุดว่า สื่อมวลชนทำงานได้ อย่างไรนั้น สามารถพิจารณาได้จากเนื้อหา และความหมายที่ถูกถ่ายทอดและถูกเปิดรับผ่านสื่อ ประเภทต่างๆ นั่นเอง การแยกแยะแนวคิดระหว่างเนื้อหา (Message) และความหมาย (Meaning) นับว่าเป็นรอยแยกที่สำคัญมาก เนื่องจากตัวเนื้อหาที่อาจจะเป็นตัวอักษรที่มองจับต้อง ได้ อยู่ในสื่อสิ่งพิมพ์ ภาพหรือเสียงที่มองเห็นได้ยินได้อยู่ในสื่อโทรทัศน์ เป็นสิ่งที่สังเกตได้โดยง่าย และค่อนข้างมีลักษณะตายตัวแน่นอน ในขณะที่ตัวความหมายนั้น กลับเป็นสิ่งที่แฝงเร้นอยู่อย่าง ไม่อาจสังเกตได้โดยตรง และยังมีลักษณะที่ไม่หยุดนิ่งอีกด้วย ความหมายนั้นมักจะมีลักษณะ หลากหลายและบ่อยครั้งที่อาจจะคลุมเครือ

บรรดาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหานั้น จะมีจุดเริ่มต้นจากรอยแยก ดังกล่าว เราอาจให้ข้อสรุปโดยอาศัยแนวคิดเรื่องความหมาย 2 แบบของการสื่อสาร คือการ ถ่ายทอดเนื้อหา (Transmission Model) เน้นการถ่ายทอดเนื้อหา (Message) และวิธีการที่ใช้วิจัย

มักจะเป็นการแจกแจงเนื้อหาในแง่ปริมาณ (Quantitative Content Analysis) เพื่อตอบคำถามว่าในการสื่อสารครั้งนั้นๆ ได้ถ่ายทอดข่าวสารออกไปเป็นปริมาณมากน้อยเพียงใด และการสร้างความหมายร่วม (Ritualistic Model) ให้ความสนใจกับเรื่องของความหมายโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Content Analysis) เพื่อตอบคำถามว่าในการสื่อสารครั้งนั้นๆ ได้มีการสร้างการรับ การดัดแปลงความหมายอย่างไรบ้าง

พัฒนาการของการศึกษาเนื้อหาของสื่อ ความสนใจเรื่องเนื้อหาของสื่อ นั้น เริ่มต้นมาตั้งแต่ยุคแรกๆ ที่อยู่ในกระแสความเชื่อว่าสื่อที่ส่งพลังต่อผู้รับสาร ความสนใจในเนื้อหาสาร จะมีคำถามหลักอยู่ 2 ประการคือ ผลกระทบจากสื่อมีมากน้อยเพียงใด และลักษณะเนื้อหาแบบใดที่เรียกร้องความสนใจหรือสามารถโน้มน้าวผู้รับสารได้ แม้ว่าในขั้นแรกนั้น ความสนใจในการวิจัยจะมาจากผู้ปฏิบัติงานเป็นส่วนใหญ่ แต่ในขั้นต่อมา ผลจากการวิจัยในบางประเด็นหัวข้อ เช่น เนื้อหาที่เป็นข้อมูลของรายการข่าว ภาพสะท้อนของอาชญากรรม ความรุนแรงและเพศในหนังสือ การใช้สื่อเพื่อหาการโฆษณาทางการเมือง ฯลฯ

ในท่ามกลางพัฒนาการที่ยาวนานของการศึกษาเนื้อหา นั้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติบางประการต่อการวิเคราะห์เนื้อหา เช่นเดียวกับเรื่องการศึกษาผู้รับสาร กล่าวคือในระยะแรกเป้าหมายหลักของการวิเคราะห์เนื้อหานั้น มักจะมุ่งเน้นแสวงหาเป้าหมาย ความคิด และค่านิยมของผู้สร้างสรรค์เรียกว่าเป็นรายการทายใจเจ้าของบทประพันธ์ นอกจากนั้นหากเป็นการพิจารณาในฝ่ายผู้รับสาร ก็จะมองดูว่าเนื้อหาดังกล่าวสามารถทำให้ผู้รับสารสามารถรับความหมายที่ผู้ส่งใส่รหัสเอาไปในเนื้อหาได้หรือไม่ แต่ระยะหลังความสนใจในการที่จะวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อทายใจผู้ส่งสาร ดังในระยะแรกเริ่มลดน้อยถอยลงไป และมีเป้าหมายอื่นๆ เสนอมาแทนที่ เช่น

- เกิดแนวคิดที่ว่าเราสามารถจัดผลกระทบได้จากวิเคราะห์เนื้อหา
- แนวคิดที่ว่าเนื้อหาของสื่อ นั้นสามารถจะเป็นพยานหลักฐานของวัฒนธรรมและสังคมที่สร้างเนื้อหาขึ้นมาได้
- อย่างไรก็ตามมักมีคำถามอยู่เสมอว่า เนื้อหาของสื่อมวลชนสามารถทำหน้าที่เป็นกระจกส่องสภาพความเป็นจริงในสังคมได้มากน้อยเพียงใด กระจกบานนี้เป็นกระจกที่บิดเบี้ยวหรือเปล่า หรือความจริงนั้นเป็นความจริง

การวิเคราะห์เนื้อหาแนววัฒนธรรมศึกษา (Cultural Approach)

ที่มาของแนววัฒนธรรมศึกษาที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหา นั้นมาจากหลายแนวทางด้วยกัน เช่น การวิจารณ์วรรณกรรม การวิเคราะห์ด้านภาษาศาสตร์ การวิเคราะห์แบบสัญญวิทยา รวมทั้งการวิเคราะห์แนวทางเศรษฐศาสตร์การเมือง สำหรับแนวคิดหลักของแนววัฒนธรรมศึกษามีดังนี้

1. ตัวบท ใช้ใน 2 ความหมาย คือ

ก. ตัวบท หมายถึงผลงานทุกชนิดของสื่อมวลชน ไม่ว่าจะเป็นรายการทุกประเภทในโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ ฯลฯ

ข. อีกความหมายหนึ่ง ตัวบท หมายถึงผลรวมที่เกิดขึ้นจากปฏิกริยาระหว่างเนื้อหา กับผู้อ่าน ซึ่งหมายความว่าหนังสือหนึ่งเรื่องหนึ่งจะยังไม่เป็นกลายเป็นตัวบท จนกว่าจะมีคนมาอ่าน ดังเช่น Fiske ได้สรุปไว้เป็นคำขวัญว่า “รายการนั้นสร้างโดยบริษัทผลิตสื่อ แต่ตัวบทนั้นสร้างได้โดยผู้อ่าน” เพราะฉะนั้น คำว่าการผลิต จึงมิได้ผูกขาดอยู่ด้วยแต่ฝ่ายผู้ส่งเท่านั้น เพราะเป็นหน้าที่ของผู้รับที่จะผลิตความหมายในขณะที่เปิดรับด้วย ด้วยเหตุนี้การวิเคราะห์แนวนี้จึงเน้นหนักที่ขั้นตอนของการรับสารของผู้รับมากกว่าจะดูขั้นตอนการผลิต

ในขณะที่ฝ่ายผู้ส่งสารได้สร้างตัวบทขึ้นมาและได้พยายามควบคุมจำกัดและชี้้นำให้เกิดการอ่านความหมายแบบที่ผู้ส่งสารต้องการ ด้วยเหตุนี้จึงมีนักวิเคราะห์บางท่านกล่าวว่าในการวิเคราะห์ตัวบทนั้น เราอาจจะทำการย้อนศร เพื่อกลับมาดูว่า ผู้ผลิตคิดถึงผู้รับสารว่าอย่างไรได้

การเล่าเรื่อง (Narrative) การศึกษาตัวบทในฐานะการเล่าเรื่องนั้นมีมานานแล้ว และแนวคิดเรื่องการเล่าเรื่องนั้นก็เป็ประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับการวิเคราะห์เนื้อหาของสื่อ เนื่องจากแนวคิดนี้สามารถครอบคลุมประเภทเนื้อหาสื่อได้อย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นภาพยนตร์ ละคร แม้แต่ข่าว หรือโฆษณา โดยทั่วไปแล้วเนื้อหาส่วนใหญ่ของสื่อมักจะบอกเล่าเรื่องราวที่ค่อนข้างมีแบบแผนและคาดเดาตอนจบได้

สำหรับหน้าที่หลักของการเล่าเรื่องนั้น ก็เพื่อช่วยให้ผู้รับฟังสามารถสร้างความหมายด้วยการปะติดปะต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ทีละส่วนเลี้ยวให้รวมเข้ามาเป็นเรื่องเดียวกันจนเข้าใจได้ ซึ่งเมื่อต่อชิ้นส่วนเข้าด้วยกันอย่างถูกต้องจนครบสมบูรณ์ก็จะอ่านความหมายออกว่าเป็นเรื่องอะไร วิธีการทำงานของการเล่าเรื่องจึงมีอยู่ 2 วิธี คือ

1. ด้วยการเชื่อมโยงการกระทำหรือเหตุการณ์เข้าด้วยกันตามลำดับเหตุการณ์ หรือตามหลักเหตุผล

2. ด้วยการจัดหาคำประกอบที่เกี่ยวกับบุคคล และสถานที่ที่มีลักษณะแน่นอนและให้ผู้ชมจดจำได้โดยง่าย

วิธีการเล่าเรื่องที่ใช้อยู่ในสื่อสมัยใหม่ เช่น สื่อมวลชนนั้นมีรากฐานความเป็นมาจากวิธีการเล่านิทานแบบโบราณนั่นเอง เช่น รูปแบบของการเล่าข่าวอันมีองค์ประกอบหลักๆ คือ มีตัวละครเอก ตัวละครรอง มีลำดับขั้นตอน มีตอนเริ่มต้น กลางๆ เรื่อง และตอนจบ มีจุดหักเหพลิกผัน และมีโครงเรื่องที่ผู้ชมคุ้นเคย อย่างไรก็ตาม เอกลักษณะสำคัญของวิธีการเรียงลำดับขั้นตอนการเล่านั้น ไม่จำเป็นต้องเดินตามกาลเวลา เนื่องจากการเล่าข่าวจะต้องให้ความสำคัญกับคุณค่าของข่าวมากกว่าจะเดินตามกฎของการเล่าเรื่องแบบทั่วไป เราอาจสรุปหลักการสำคัญของ การวิเคราะห์เนื้อหาแนววัฒนธรรมออกได้ดังนี้

1. ตัวบทนั้นจะถูกผลิตมาพร้อมกับผู้อ่าน (เมื่อมีการอ่านจึงมีตัวบท)
2. การใส่รหัสในตัวบทนั้นอาจมีได้หลากหลาย
3. ในแต่ละตัวบทนั้นบรรจุความหมายที่หลากหลาย (Polysemic) จึงอ่านได้หลายความหมาย
4. ตัวบทต่างๆ มักจะเชื่อมโยงต่อกัน (Intertextuality)
5. ตัวบทจะใช้รูปแบบการเล่าเรื่องที่ต่างๆ กัน
6. ตัวบทนั้นอาจจะมีทั้งที่เป็นเรื่องจริงและเป็นเรื่องแต่งขึ้น (Fiction)

สิ่งที่มองเห็นได้ชัดที่สุดเกี่ยวกับกับทำงานของสื่อมวลชน คือ เขาผลิตอะไร แพร่กระจายอะไรที่เป็นเหตุให้น่าดึงดูดความสนใจในแง่มุมมองของสื่อคือการศึกษาเนื้อหาของสื่อมวลชน วิธีที่ดีที่สุด คือ ชูดของสารที่ถูกจัดขึ้นมาอย่างชัดเจน

- สาร ถูกผลิตอย่างมีแบบแผน สามารถจัดกลุ่ม สรุปได้

- การวิเคราะห์เนื้อหาสามารถบอกได้ว่าสิ่งที่ผู้ผลิตต้องการสื่อสารออกมา เราสามารถรับรู้ได้เกินกว่าที่ผู้ผลิตตั้งใจเผยแพร่

ความสำคัญของทฤษฎีสามารถช่วยให้ค้นหาได้หลายวิธีจากกมาวิเคราะห์วัตถุประสงค์ที่ต่างกัน ความหลากหลายของสาร ความหมายที่สื่อออกมา เนื้อหาสารสามารถใช้เป็นหลักฐานใดหลักฐานหนึ่ง ดังนี้

1. สามารถใช้เป็นหลักฐานด้านปริมาณ ประเภทผลผลิตระบบการทำหน้าที่ขององค์กรสื่อ
2. สามารถใช้เป็นหลักฐานถึงสังคม วัฒนธรรมสื่อออกมา
3. สามารถใช้เป็นหลักฐานสิ่งที่ผู้ผลิตในการสะท้อนได้
4. สามารถใช้เป็นหลักฐานสื่อกับวิธีการทำงาน
5. สามารถใช้เป็นหลักฐานด้านภาษา รูปแบบ รหัสในการสร้าง ส่งความหมาย
6. สามารถใช้เป็นหลักฐานด้านกลุ่มผู้รับสารแท้จริงกับความสนใจ
7. สามารถใช้เป็นหลักฐานคุณภาพเนื้อหา ชีวัดเนื้อหา เกณฑ์ในการวัดรายการ
8. สามารถใช้เป็นหลักฐานผลกระทบที่อาจเป็นไปได้ ประสิทธิภาพในการบรรลุมวัตถุประสงค์ที่วางไว้

การวิจัยเชิงผลกระทบที่ดีต้องมีการวิเคราะห์เนื้อหาที่เป็นเหตุของผลกระทบนั้น ดังนั้น ถ้าไม่มีการวิเคราะห์เนื้อหาจะไม่สามารถอธิบายถึงผลกระทบที่สัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสาร ผู้รับสาร และสารได้ การวิเคราะห์เนื้อหาที่ดีจะได้ข้อเสนอนี้ขึ้นตามผลกระทบในตัวเอง โดยมองเนื้อหาในเชิงผลกระทบไม่ว่าจะเกิดจากความตั้งใจของสื่อ หรือความตั้งใจของสื่อต่อผู้รับ หรือกระบวนการทำงานของสื่อย่อมเป็นผลต่อการออกแบบสาร ดังนั้น ผลการวิเคราะห์เนื้อหาควรถูกตีความในตัวของมันเอง เป็นผลจากความตั้งใจของสื่อ ข้อสันนิษฐานของผู้รับสารเอง รวมถึงระบบการทำงานของสื่อด้วย (Mass Communication Theory : Denis Mcquail)

2.5 กลวิธีหยิบข้อเท็จจริง (Fact) มานำเสนอเชิงละคร (Drama)

พลังอำนาจแห่งอารมณ์ผู้ผลิตสื่อฟังตระหนัก อีรภาพ โลहितกุล ได้ชี้ให้เห็นว่า “อารมณ์” เป็นพลังแห่งอำนาจ เป็นสิ่งที่ดึงดูดให้ผู้คนจำนวนมากเฝ้าติดตามละครทางจอทีวี ถึงขั้นที่เรียกว่าติดกันอมแงม ความบันเทิงที่คนดูได้รับจากการดูละคร เพราะความบันเทิงในละครนั้น เราตีความออกมาได้เป็นเรื่องของความสุข ความทุกข์ ความรัก ความเหงา ความตื่นเต้น ความดูร้าย ความเกลียดชัง ความพิศวง ความลึกลับ สิ่งเหล่านี้ในทางพุทธศาสนาเรียกว่าโลกียะ ที่ประโลมโลกเราอยู่ทุกวันนี้ แต่ในมุมมองของผู้ผลิตสื่ออยากจะเรียกว่า “อารมณ์” (Mood , Feeling , Emotion) ละครทางจอแก้วหรือภาพยนตร์ทางจอเงินเล่นกับตัวนี้คืออารมณ์ หรือฟีลลิ่ง!

ซึ่งพลังอำนาจของ “อารมณ์” มีอิทธิพลต่อคนดูที่ผู้ผลิตสื่อต้องคำนึงถึง และนำมาซึ่งพลังของสารที่ดึงให้ผู้ชมเข้ามาเกี่ยวข้องกับเรื่องราว นี่คือเรื่องพลังของอารมณ์อันหลากหลาย ทั้งนี้งานสารคดีคือการนำเสนอความจริงอย่างสร้างสรรค์ หรืออย่างที่อาจารย์ช่อม ประเสริฐสกุล กล่าว ว่าภาพยนตร์สารคดีคือภาพยนตร์ที่ให้ข้อเท็จจริง (Factual Film) อย่างมีนาฏลักษณ์ (Dramatized Presentation) แต่ขณะเดียวกันสารคดีเป็นสื่อหนึ่งของความบันเทิง สารคดีไม่ใช่แบบเรียนอย่างในหนังสือเรียน

อีรภาพให้มุมมองงานสารคดีว่า “ต้องหาความพอดีระหว่างข้อเท็จจริงกับการสร้างสรรค์ ศิลปะการนำเสนอที่มีเรื่องของอารมณ์สอดแทรกอยู่ด้วย อันทำให้ค้นพบว่าเราสามารถเอากลวิธีแบบละคร (ซึ่งเป็นเรื่องของจินตนาการหรือการปั้นแต่ง) มาใช้ในงานสารคดี (ซึ่งเป็นเรื่องของกรนำเสนอข้อเท็จจริง) เช่นเดียวกับการที่ใช้กลวิธีแบบ “เรื่องสั้น” มาใช้ในงานเขียนบทความสารคดีลงในนิตยสาร”

ดังนั้นการทำสารคดีต้องมีแกนกลางในการดำเนินเรื่องสลับไปกับข้อมูล (Fact) อันเป็นเนื้อหาสาระส่วนที่เราอยากจะสอดแทรกให้กับผู้อ่านทำให้อ่านหรือผู้รับสื่อของเราซึมซับเอาส่วนที่เป็น “สาระ” ของสารคดีไปโดยไม่รู้ตัว สนุกสนาน เพลิดเพลินได้บรรณาการจากการอ่านเหมือนอ่านเรื่องสั้นหรือนวนิยาย แต่มีสาระที่ถูกนำเสนอออกมาอย่างมีศิลปะไม่ใช่การยัดเหยียด มีแง่คิดทิ้งไว้ให้กับผู้อ่านได้ตระหนักหรือสำนึกในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อย่างที่ไม่ใช่การถูกสั่งสอนหรืออบรม

อีรภาพได้ยกตัวอย่างสารคดีเกี่ยวกับชีวิตของสุนัขตำรวจลงในนิตยสาร “Hi-Class” ประเด็นอยู่ตรงที่ว่าบรรดาดำรวจผู้ควบคุมสุนัขประจำกองกำกับการสุนัขตำรวจ (กก.สข.) ถือว่าเป็นตำรวจกลุ่มที่จัดว่าต่ำต้อยกว่าตำรวจแผนกอื่นๆ เพราะมักถูกดูหมิ่นดูแคลนว่า...ขอโทษ...เป็น

ตำรวจเลี้ยงหมาทั้งๆ ที่ในความเป็นจริงเท่าที่ผมลงไปสัมผัสชีวิตพวกเขา ผมพบว่าเขามีเกียรติและศักดิ์ศรีไม่ด้อยไปกว่าหน่วยอื่นๆ เลย เพราะงานหลายอย่างที่ตำรวจธรรมดาทำไม่ได้ก็ต้องพึ่งกองกำกับการตำรวจสุนัข โดยเฉพาะเรื่องตรวจจับยาเสพติดและการตรวจสอบวัตถุระเบิด ที่สำคัญคือเป็นตำรวจที่หน้าอจฉาเพราะจะมีใครบ้างที่ทำงานโดยมีเพื่อนที่รู้ใจและไว้ใจขนาดตายแทนได้อยู่เคียงข้างเหมือนสุนัขตำรวจ หลายต่อหลายเหตุการณ์ที่สุนัขตำรวจเดินนำหน้าและสละชีวิตไปก่อนที่ตำรวจหรือทหารทั้งหน่วยจะต้องตายทั้งหมด จากตัวอย่างธีรภาพใช้ประเด็นนี้เป็นแก่นแกนในการดำเนินเรื่อง โดยมีตัวละคร (ที่มีตัวตนจริง) ซึ่งจะสามารถดึงอารมณ์ของผู้อ่านไปสู่แก่นเรื่องตามที่วางไว้ได้

ในการจัดทำสารคดีโทรทัศน์คำพรรณนาจะถูกแทนที่ด้วยภาพ กลวิธีการหยิบจับข้อเท็จจริงมานำเสนอเชิงละครอย่างที่เราเรียกว่าการนำเสนอความจริงอย่างมีนาฏลักษณ์ ผู้อ่านจะได้รับสาระความรู้ หรือเกร็ดประเภทอากัปกริยาแทนที่จะต้องเขียนเป็นนามธรรมลอยๆ ซึ่งไม่ชวนให้ติดตามอ่าน ทั้งนี้กลวิธีและแนวทางการนำเสนอสารคดีไม่ว่าจะเป็นบทความสารคดีหรือสารคดีทางทีวี เพราะถือว่าสารคดีสองประเภทนี้มีหัวใจหรือแก่นแกนเหมือนกัน เพียงแต่บทความสารคดีเสนอออกมาเป็นตัวหนังสือและภาพนิ่ง (หมายถึงภาพประกอบบทความ) อรรถรสของผู้รับสื่ออยู่ที่การอ่านภาษาสำนวนและคุณภาพนิ่ง ในขณะที่สารคดีทีวีมีมิติของภาพที่เคลื่อนไหวและเสียงประเภทต่างๆ ที่เพิ่มมากขึ้น อันนับเป็นศาสตร์หรือศิลปะแขนงหนึ่ง ถ้าหากเรายังกุมหัวใจหรือแก่นแกนการนำเสนอสารคดีไม่ได้ จับประเด็นหรือแนวทางนำเสนอสารคดีนั้นๆ ไม่ได้ก็หมายความว่าเราจะเริ่มต้นไปถ่ายทำไม่ได้เลยหรือหากไปถ่ายทำก็ถ่ายอย่างสะเปะสะปะไร้ทิศทาง ดังนั้นเราต้องตอบคำถามให้ได้ก่อนว่า เราจะนำเสนอในแง่มุมใดที่จะให้ทั้งสาระและความเพลิดเพลินกับผู้ชม และที่สำคัญคือเป็นแง่มุมที่ไม่ซ้ำกับที่คนเคยนำเสนอมาแล้ว เพราะภาระหน้าที่ที่สำคัญของผู้อ่านหนังสือสารมวลชนทุกแขนง คือการเป็นผู้ที่คิดค้นสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ ซึ่งการจะกระทำหรือจะเป็นตรงนี้ได้จำต้องมีรากฐานการรับรู้สามด้านที่มั่นคงพอ คือ การอ่านมาก ดูมาก และฟังมาก

นอกจากนี้ รัชดาภรณ์ มอญขาม (2001 อ้างถึงใน Micheal Renov,1993) ได้ให้ข้อคิดเห็นในเรื่องคุณลักษณะของสารคดี ในแง่ที่มีความเกี่ยวข้องกับคุณลักษณะจินตคติไว้อย่างน่าสนใจว่า จริงๆ แล้วงานสารสนเทศนั้นประกอบไปด้วยคุณลักษณะจินตคติในหลายประการ เช่น โครงสร้างของตัวละคร (การจำแนกตัวละคร) การเล่าเรื่อง (การสร้างความประหลาดใจ หรือข้อฉงนสงสัย) การใช้ดนตรีประกอบเพื่อสร้างแรงกระตุ้นทางอารมณ์ การใช้คุณลักษณะทางการละคร

(Drama arc เช่น จุดวิกฤตของเรื่อง) การใช้มุมกล้องต่างๆ เช่น มุมสูง-ต่ำ มุมระยะใกล้มาก (Close-up) มุมกว้าง (Wide angle) เพื่อใช้ในการสร้างหรือเร้าอารมณ์ รวมไปถึงการตัดต่อภาพ เพื่อยืดหรือร่นระยะเวลาให้ได้ภาพตามจังหวะที่ต้องการ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการใช้คุณลักษณะต่างๆ ของงานจินตคติที่กล่าวมาข้างต้น งานสารสนเทศหรืองานสารคดีนั้น ล้วนแต่เพื่อสร้างความหมาย (Meaning) และผลกระทบ (Effect) ต่อผู้ชมทั้งสิ้น

การนำองค์ประกอบของงานละครมาผสมผสานในการนำเสนอกับงานสารคดี จึงเป็นสิ่งที่สามารถดึงดูดความสนใจผู้ชมมาก โดยยังคงเนื้อหาความเป็นจริงแต่ถ่ายทอดเรียงร้อยเรื่องราว โดยใช้องค์ประกอบของละคร เช่น แก่นเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา ฉาก เป็นต้น ให้สามารถสะกดหรือปลุกเร้า โน้มน้าวอารมณ์ผู้ชม เป็นละครอันทรงพลังที่สามารถทำให้เกิดมีคุณค่าทางศีลธรรม ในใจผู้ชมรายการ จึงเป็นการแบ่งแยกได้ชัดเจนระหว่างงานสารคดีเชิงละครและงานละคร โดยสามารถให้ความบันเทิงหลากหลายอรรถรสทั้งความสุข ความประทับใจ ความสะเทือนใจ ความเหงา ความรัก ความตื่นเต้น ความพิศวง เป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นเรื่องราวของ "อารมณ์" ที่ดึงดูดให้ผู้ชมติดตามชมรายการอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้ชมรายการสามารถรับทั้งสาระและความบันเทิงได้ในขณะเดียวกัน

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พรณี จิตไพศาลวัฒนา (2540) ได้ศึกษาเรื่อง "ความคิดเห็นของคนรุ่นใหม่ต่อสถาบันครอบครัวที่ปรากฏในภาพยนตร์โฆษณาทางโทรทัศน์" เพื่อศึกษาถึงการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่และประสิทธิผลของภาพยนตร์โฆษณาทางโทรทัศน์ที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว การวิเคราะห์ข้อมูลได้ใช้กรอบแนวคิดเรื่องการเรียนรู้ ความรู้ และการเปลี่ยนแปลงทัศนคติจากการชมภาพยนตร์โฆษณาทางโทรทัศน์ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลแบบการจัดสนทนากลุ่มกับคนรุ่นใหม่ 10 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 80 คน

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มคนรุ่นใหม่มีการเรียนรู้ภาพของสถาบันครอบครัวไปในทางบวก เนื่องจากภาพยนตร์โฆษณาทางโทรทัศน์ได้นำเสนอภาพของครอบครัวที่อบอุ่น มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกครอบครัว และภาพยนตร์โฆษณาทางโทรทัศน์ยังมีผลทำให้กลุ่มคนรุ่นใหม่มีแนวโน้มในการเปลี่ยนพฤติกรรมที่จะให้ความสำคัญแก่สถาบันครอบครัวมากขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่าในแต่ละกลุ่มไม่มีความแตกต่างกันในเรื่องความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องครอบครัว และ

เห็นพ้องต้องกันว่า การใช้แนวคิดดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับสินค้าและบริการ นอกจากนี้รูปแบบการนำเสนอภาพยนตร์โฆษณาเพลงประกอบและผู้แสดงนำที่เหมาะสม มีผลทำให้การสื่อความหมายมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ปาริชาติ แก้วมงคล (2541) ได้ศึกษาเรื่อง “ประสิทธิผลของรายการโทรทัศน์เพื่อส่งเสริมสถาบันครอบครัว” เพื่อศึกษาประสิทธิผลของรายการโทรทัศน์เพื่อส่งเสริมสถาบันครอบครัว 2 รายการ คือ รายการบ้านเลขที่ 5 และรายการโลกใบเล็ก โดยทำการศึกษาเปรียบเทียบและหาความสัมพันธ์เกี่ยวกับตัวแปรการเปิดรับชมรายการโทรทัศน์ สาระและความรู้ ทศนคติต่อสถาบันครอบครัว และการนำไปใช้ประโยชน์ โดยจำแนกตามลักษณะทางประชากร คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ สถานภาพการสมรสและจำนวนสมาชิกในครอบครัว

ผลการวิจัยพบว่า 1. อายุ อาชีพ และจำนวนสมาชิกในครอบครัว มีผลให้ลักษณะการเปิดรับชมรายการบ้านเลขที่ 5 แตกต่างกัน 2. เพศ มีผลให้ลักษณะการเปิดรับชมรายการโลกใบเล็ก แตกต่างกัน 3. การเปิดรับชมรายการทั้ง 2 รายการ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับสาระและความรู้แต่มีความสัมพันธ์เชิงลบกับทศนคติต่อสถาบันครอบครัว และไม่มีความสัมพันธ์กับการนำไปใช้ประโยชน์ 4. รายการบ้านเลขที่ 5 และรายการโลกใบเล็ก มีประสิทธิผลต่อผู้รับชมรายการทั้งในด้านสาระและความรู้ ทศนคติต่อสถาบันครอบครัว และการนำไปใช้ประโยชน์

พวงชมพู บำรุงสุข (2541) ได้ศึกษาเรื่อง “กลยุทธ์การสร้างสรรครายการโทรทัศน์เพื่อส่งเสริมสถาบันครอบครัว” เพื่อศึกษาถึงกลยุทธ์ กลวิธี รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคในการสร้างสรรครายการโทรทัศน์เพื่อส่งเสริมสถาบันครอบครัว โดยศึกษาเปรียบเทียบรายการโทรทัศน์ 3 รายการ คือ รายการโลกใบเล็ก เทียงวันกันเอง และบ้านเลขที่ 5 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลกระทำโดยการสัมภาษณ์เจาะลึกบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-Informant Interview) ในการสร้างสรรครายการดังกล่าวข้างต้นจำนวน 11 คน การสังเกตและติดตามชมรายการในวันเวลาที่ออกอากาศและการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า กลยุทธ์การสร้างสรรครายการโทรทัศน์เพื่อส่งเสริมสถาบันครอบครัว ได้แก่ 1) กลยุทธ์การสร้างการจดจำ 2) กลยุทธ์การสร้างความสนใจ 3) กลยุทธ์การมีส่วนร่วม 4) กลยุทธ์การสื่อสาร 2 ทาง 5) กลยุทธ์การเรียนรู้จากแม่แบบในสื่อมวลชน 6) กลยุทธ์การวางจุดขายที่ชัดเจน และ 7) กลยุทธ์สาระบันเทิง โดยแต่ละรายการจะมีกลวิธีในการดำเนินกลยุทธ์ที่ต่างกันไปตามปัจจัยแวดล้อมต่างๆ คือ วันเวลาในการออกอากาศ กลุ่มเป้าหมาย ความยาวของ

รายการ ความถี่ในการออกอากาศ และผู้สนับสนุนรายการ ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่พบในการสร้างสรรค์รายการโทรทัศน์เพื่อส่งเสริมสถาบันครอบครัว ได้แก่ 1) การค้นคว้าข้อมูล 2) ผู้สนับสนุนรายการ 3) นโยบายสถานี 4) เวลาในการออกอากาศ 5) การแบ่งโครงสร้างรายการ และ 6) สภาวะเศรษฐกิจ

วัลย์พร วัฒนศิริบุญสิทธิ์ (2553) ได้ศึกษาเรื่อง "การบริหารการผลิตรายการครอบครัวเดียวกันของสถานีโทรทัศน์ทีวีไทย" เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารการผลิตรายการโทรทัศน์ เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารการผลิตรายการ และเพื่อศึกษากระบวนการผลิตรายการครอบครัวเดียวกันของสถานีโทรทัศน์ทีวีไทย โดยศึกษาจากการร่วมสังเกตการณ์ในกระบวนการผลิตรายการ และสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลหลักจากผู้บริหารระดับสูงของสถานีโทรทัศน์ทีวีไทย ผู้บริหารระดับกลาง บุคลากรผู้ปฏิบัติงาน รวมทั้งรวบรวมค้นคว้าเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า การบริหารการผลิตรายการครอบครัวเดียวกันของสถานีโทรทัศน์ทีวีไทย 1.แนวทางการบริหารงานการผลิตรายการครอบครัวเดียวกันผู้ผลิตจะมีบทบาทกำหนดนโยบายและแนวทางปฏิบัติงาน ได้แก่ การวางแผน การจัดการองค์การ ด้านบุคลากร การสั่งการ ประสานงาน การรายงานผล งบประมาณ ปัญหาและแนวทางแก้ไขในการดำเนินตามแผนการบริหารการผลิตรายการ กลยุทธ์การบริหารการผลิตรายการ 2.ปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารการผลิตรายการครอบครัวเดียวกัน ปัจจัยภายในการจัดการด้านโครงการที่เป็นองค์กรใหญ่อาจจะมีผลให้ดำเนินงานไปอย่างล่าช้า ความสามารถทางวิชาชีพยังขาดประสบการณ์ชีวิตจึงต้องอาศัยการชี้แนะจากผู้มีประสบการณ์ เทคโนโลยีระบบอินเทอร์เน็ตในองค์กรทำให้การทำงานคล่องตัว ด้านอุปกรณ์มีจำนวนจำกัด ปัจจัยภายนอกองค์กรแหล่งข้อมูล เหตุการณ์ และวัฒนธรรมส่งผลกระทบต่อการผลิตรายการอย่างมาก แขนงรับเชิญ เศรษฐกิจภาพรวมส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการงบประมาณ สังคมและการเมือง เนื้อหารายการต้องไม่ให้ฝักใฝ่ฝ่ายในการเมือง 3. กระบวนการผลิตรายการครอบครัวเดียวกัน ได้แก่ ขั้นตอนการวางแผนก่อนการผลิตรายการ ขั้นตอนการเตรียมการผลิตรายการ ขั้นตอนการผลิตรายการ ขั้นตอนหลังการผลิตรายการ